

SOVIETSKA FILOZOFIA PRED A PO XXVII. ZJAZDE KSSZ

[Koreferát na filozoficko-metodologickom seminári dňa 27. 6. 1986.]

Súdrh Michail Gorbačov v Politickej správe ÚV KSSZ XXVII. zjazdu KSSZ zdôraznil: „Nebudeme môcť postúpiť ani o jediný krok, ak sa nenaučíme pracovať novo, ak nedokážeme prekonať skostnatenosť a konzervativizmus vo všetkých ich prejavoch, ak stratíme odvahu trpezlivo hodnotiť situáciu a vidieť ju takú, aká v skutočnosti je. Ak má nezodpovednosť patriť minulosti, treba nazývať veci pravým menom, hovoriť o všetkom na rovinu. Je načase prestať sa cvičiť v nemiestnej delikátnosti tam, kde treba prejavovať náročnosť a česťnosť, stranícke svedomie.“

Domnievame sa, že tento realistický prístup treba zásadne uplatňovať aj pri hodnotení dnešného stavu a vývinových tendencií filozofického myslenia v ZSSR, ale aj u nás. Presvedčajú nás o tom mnohé sovietske materiály, v ktorých sa hodnotí vývin, súčasný stav a perspektívy rozvoja marxisticko-leninskej filozofie. Sovietske filozofické časopisy — v prvom rade *Voprosy filosofii* — venovali už v predzjazdovom období mimoriadnu pozornosť *otvorenej* a *kritickej* analýze filozofickej produkcie za posledných päť rokov. Vyzdvihli *reálne* výtvarky filozofického myslenia, najmä vytvorenie fundamentálnych kolektívnych prác, ktoré sa pokúšali zovšeobecniť a všestranne zachytiť mnohostranný obsah marxistického filozofického učenia, odhaliť jeho vnútornú jednotu, aktívne svetónázorové a metodologické funkcie a humanistické zameranie.

Súčasne poukázali na viaceré seriózne *nedostatky* a *negatívne momenty* v rozvoji filozofie, ktoré nemožno trpieť v novej prelomovej etape rozvoja sovietskej spoločnosti. O akých konkrétnych hlavných nedostatkoch sa hovorí? — Predovšetkým je to *nedostatok tvorivých ideí*, nových prístupov, smelého nastoľovania otázok, stimulovaných spoločenskou praxou, rozvojom vedy a kultúry. Inercia sformovaných stereotypov myslenia charakterizuje značnú časť filozofickej produkcie. Jej *kvantita zjavne prevažuje nad kvalitou*. Ako zdôraznil podpredseda AV ZSSR akademik P. N. Fedosejev, na prekonanie tohto stavu sú ako vzduch potrebné *tvorivé vedecké diskusie*. Ukazuje sa, a to je ďalší závažný nedostatok, že

— mnohí filozofi sa doslova *odnaučili tvorivo diskutovať*. V niektorých odborných diskusiách z roka na rok každá z diskutujúcich strán tvrdošijne neustále *opakuje* svoje jednostranné koncepcie bez toho, aby sa dospelo k nejakému novému riešeniu. Akosi sa zabudlo, že zmyslom diskusií musí byť hlbšie odhalenie, dopátranie sa pravdy. Žiarivým príkladom neplodných sporov, keď každý úporne ťahá za vlastný koniec, sú pravidelne sa opakujúce diskusie o vzťahu filozofie a sociológie alebo o vzťahu spoločenského bytia a spoločenského vedomia. V iných prípadoch sa skutočne vedecký spor nahrádza označovaním div že nie za ideologického protivníka a pod.

— Neuspokojivá situácia je aj v oblasti *vedeckej kritiky*. Ako konštatoval spomínaný akademik Fedosejev, „recenzovanie vychádzajúcich prác sa v podstate

vo väčšine prípadov redukuje na referovanie, badať taktiež prejavy presadzovania skupinových záujmov a subjektivismu v hodnoteniach. Niektoré smery a jednotlivé osoby sa vôbec nachádzajú mimo zóny vedeckej kritiky“. Chýba zatiaľ skutočne tvorivá, kritická atmosféra.

— Hlavným nedostatkom však ostáva *istá odtrhnutosť filozofie od života*, od reálnej dialektiky súčasného spoločenského vývinu. Z toho pramení pretrvávajúce scholastické teoretizovanie, nezáujem o to, aká je skutočná efektívnosť filozofickej tvorby, aký je jej vplyv na rozvoj konkrétnych vied a najmä na svetonázorovú a duchovnú kultúru spoločnosti.

— Tieto nedostatky v značnej miere súvisia aj so *štýlom filozofických publikácií*, ktoré sa zatiaľ orientujú prevažne na profesionálnych filozofov alebo vedeckých pracovníkov v iných odboroch. V pravom slova zmysle populárnej filozofickej literatúry je ako šafranu, avšak aj tá čo je, vo väčšine prípadov *nečitateľná*, pretože je napísaná monotónnym, nudným, suchopárnym štýlom a — čo je hlavné — nedáva odpovede na tie páčlivé filozofické otázky, ktoré zaujímajú a znepokojujú dnešného človeka. Druhou krajinou je bombastický štýl, za ktorým sa skrýva *myšlienková prázdnota*. Avšak *myšlienka* (myslenie) vo filozofii, ako svojho času zdôrazňoval E. Ilienkov, je to *najhlavnejšie* vo filozofii, všetko ostatné sú len slová, slová, slová...

Z analýzy uvedených (i ďalších) nedostatkov a v súvislosti s novou situáciou vo svete, ako aj s potrebou realizovať koncepciu urýchlenia ekonomického a sociálneho rozvoja ZSSR vyplynuli konkrétne úlohy, ktoré má sovietska filozofia v najbližšom období riešiť.

Tieto úlohy pregnantne sformulovala redakcia časopisu *Voprosy filosofii* (č. 5, 1986) v redakčnom predslove k novej rubrike *Aktuálne sociálno-filozofické problémy súčasnosti vo svetle záverov XXVII. zjazdu KSSZ*. Ako prvú uverejnila programovú štúdiu akademika P. N. Fedosejeva *Dilaktika v súčasnom svete*. V tomto čísle je uverejnený aj zoznam základných problémov (celkom 95!) na prediskutovanie a prípravu statí vo svetle materiálov XXVII. zjazdu KSSZ. Tieto materiály, ako aj interview s akad. L. F. Iljičovom uverejnené v tom istom čísle, môžu byť veľmi podnetné aj pre našu filozofiu.

Za významný krok aktivizácie kultúry filozofického myslenia v širšom rozsahu než na pôde profesionálnych filozofických pracovísk pokladám aj vytvorenie novej rubriky *Filozofická publicistika* v časopise *Voprosy filosofii*. Vzhľadom na mimoriadnu závažnosť tohto redakčného počinu by som chcela aspoň stručne upozorniť na prvé tri publikácie tejto rubriky. Považujem to za dôležité aj z toho dôvodu, že nie všetko, čo sa niekedy u nás vydáva za filozofickú publicistiku, dokonca za angažovanú, ňou aj v skutočnosti je. Často totiž *absentuje to najpodstatnejšie* — ostré videnie a prežívanie páčlivých problémov súčasného politického, spoločenského i vedeckého života, schopnosť nastoliť otvorené — aj nepopulárne alebo tabuizované — otázky, ísť na koreň vecí, odvaha angažovať sa v konkrétnej záležitosti a v neposlednom rade osobnostný pohľad, „vlastný originálny rukopis“.

Pochopiteľne, že táto iniciatíva sa nezrodila zo dňa na deň. Redakcia časopisu sa už dlhší čas usiluje o to, aby poskytla svoje stránky popredným vedcom, politikom, literátom, umelcom, kritikom aj ľuďom z praxe. S mimoriadnym ohlasom sa stretli napríklad jej interdisciplinárne *Okrúhle stoly* — viackrát sme o nich informovali aj v našom časopise — venované vzťahu vedy a umenia v podmienkach VTR alebo úlohám literatúry a umeleckej kritiky v kon-

texte rozvoja filozofie a spoločenských vied. Preto redakcia právom očakáva, že aj filozofická publicistika môže výrazne prispieť k riešeniu problémov súčasného človeka, formovaniu jeho vedomia, kultúry jeho myslenia a konania, odhaľovaniu pozitívnych i negatívnych tendencií v medziludských vzťahoch, v spôsobe života, v rozvoji *duchovnosti a mravnosti* súčasníkov, najmä mládeže, teda problémov, ktoré — ako zdôraznil aj XXVII. zjazd KSSZ — vyžadujú komplexný prístup, realistickú analýzu a dôkladné zhodnotenie.

Doteraz uverejnené príspevky nasvedčujú tomu, že sa redakcii darí plniť svoje predsavzatia. Aké problémy sa v nich konkrétne nastolili?

Dramatik a prozaik L. G. Zorin vo svojej črte *Adaptácia — spojenec či protivník?* (Voprosy filos. č. 5/86) sa zamýšľa nad budúcnosťou kultúry, nad úskaliaми tzv. masovej kultúry, nad nebezpečnými dôsledkami civilizácie, keď sa podujíma na to, aby všemožne uľahčila prácu ľudskému intelektu. Preto autor opakuje s básnikom, že „*duša musí (má povinnosť) pracovať*“.

Člen korešpondent AV ZSSR J. A. Ždanov v stati *Nové „plody vzdelanosti“* (1986, č. 6) odhaľuje príčiny prenikania do vedomia ľudí, do štúdia psychických javov nevedeckých, vulgárnych, metafyzických, iracionálnych a mystických predstáv, a to na príklade materiálov zborníka *Voprosy psichoenergetiki psichofiziologii, sociologii truda v ugoľnoj promyšlennosti i psichoenergetiki* (Moskva 1980). Usvedčuje autorov publikácie z metodologického dualizmu psychického a fyzického, ducha a tela, z nechápania podstaty ideálna.

A napokon chcem spomenúť myšlienkami a podnetmi priamo nabitú úvahu umenovedca A. A. Nujkina, nazvanú „*Fenomén Zalygina*“ (č. 4) a jeho interview so spisovateľom. Oba príspevky sú ukážkou nesmiernej inšpiratívnej filozofickej publicistiky, lebo ukazujú kľúčové problémy ľudského bytia z *nového zorného uhla*. Profesionálny filozof môže len závidieť Zalyginovi, keď hovorí o historickej pamäti ľudstva ako najvyššej forme vedenia, o užitočnosti, potrebe a nevyhnutnosti filozofie ako „*umenia myslieť vo svete samej mysle*“, o životnej potrebe myšlienkovej činnosti vôbec. Apelujúco znie najmä táto spisovateľova úvaha: ak sa v minulosti celá svetová literatúra a estetika zaoberali hľadaním odpovede na otázky, čo je dobro a čo je zlo, dnes musia naliehať riešiť aj tretiu rovnicu — *čo je nič*. „*Žiaľ, u nás sú príliš silné predstavy o dôležitosti toho, čo je dobré a čo je zlé. A pri tomto rozlišovaní nevidíme tretie: že môže nebyť ani jedno, ani druhé. Veď práve takáto situácia vznikla dnes.*“

Raisa Kopsová